

### บทที่ 3

#### วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) เพื่อที่จะศึกษาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร รวมทั้งศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ตามโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ประกอบด้วย ปัจจัยทางด้านบริการทางการแพทย์ได้แก่ การได้รับคำแนะนำและการบริการจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอด และระยะหลังคลอด ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะการประกอบอาชีพของมารดา และปัจจัยทางด้านการตลาด ได้แก่ การใช้ผลิตภัณฑ์นมผสม การได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีสัมภาษณ์มารดาที่เข้าร่วมในโครงการของโรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล วิธีการดำเนินการศึกษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

#### พื้นที่ทำการศึกษา

โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นโรงพยาบาลชุมชนขนาด 10 เตียง เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 โดยปรับปรุงเพิ่มเติมจากเดิมที่เป็นสถานีอนามัยประจำตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร สำหรับงานทางด้านบริการอนามัยแม่และเด็กนั้น ทางโรงพยาบาลได้ให้บริการแก่หญิงตั้งครรภ์ นับตั้งแต่การฝากครรภ์ การคลอด และการดูแลหลังคลอดให้แก่หญิงในชุมชน โดยผู้รับบริการเป็นมารดาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาลจำนวน 15 หมู่บ้าน รวมถึงหมู่บ้านในอำเภอข้างเคียงที่มีเขตใกล้เคียงโรงพยาบาล ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2536 ทางโรงพยาบาลได้เริ่มดำเนินการโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก และได้ผ่านการประเมินเป็นโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2538 นับตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการจนถึงปัจจุบันโรงพยาบาลได้ดำเนินการตามโครงการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่มาโดยตลอด

## ประชากรที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรกลุ่มศึกษา คือ มารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล ซึ่งนับตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการจนถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2539 มีผู้เข้าร่วมโครงการแล้วจำนวน 983 คน

การเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อที่จะเป็นตัวแทนของมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก ของโรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ผู้ศึกษาเลือกมารดาที่มีบุตรอายุ 4-6 เดือน ในช่วงที่ทำการศึกษา เพื่อให้สามารถประเมินการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่อย่างเดียวนะยะ 4 เดือนแรกตามเป้าหมายของโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูกได้ โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ดังนั้นมารดากลุ่มดังกล่าวจะมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. มารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก มีบุตรอายุระหว่าง 4-6 เดือน ในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษาเป็นเวลา 1 เดือน

1.1 เป็นมารดาที่มีบุตรอายุระหว่าง 4-6 เดือนทุกคนที่มาใช้บริการที่คลินิกสุขภาพเด็กดีในช่วงเวลาทำการศึกษา

1.2 เป็นมารดาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาล ได้แก่ หมู่ 1-14 ตำบลนิคมทุ่งโพธิ์ทะเล และหมู่ที่ 8 ตำบลเทพนคร

2. มารดาจะต้องไม่มีข้อบ่งชี้ทางการแพทย์ที่ระบุว่าไม่สามารถให้นมแม่แก่บุตรได้ ซึ่งมารดาที่มีคุณสมบัติครบตามเงื่อนไขที่กำหนด รวบรวมจากสถิติผู้รับบริการคลอดบุตรของโรงพยาบาล ในระหว่างเดือนธันวาคม 2539 ถึงเดือนมีนาคม 2540 มีจำนวนทั้งสิ้น 88 ราย

## เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเองจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีส่วนประกอบของเนื้อหาที่สำคัญ 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ จำนวนบุตรมีชีวิต

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

2.1 การเลี้ยงบุตรในอดีต ได้แก่ ชนิดนมที่ใช้เลี้ยงบุตรในระยะ 4 เดือนแรก ระยะเวลาที่ให้บุตรได้รับนมแม่อย่างเดียว และระยะเวลาที่ให้บุตรหย่านมแม่

2.2 การเลี้ยงบุตรในปัจจุบัน ได้แก่ อายุบุตรคนปัจจุบัน ปัญหาสุขภาพของบุตรคนปัจจุบันในระยะ 4 เดือนแรก ความตั้งใจในการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ การเลี้ยงบุตรในระยะ 4 เดือนแรก ชนิดนมที่ใช้เลี้ยงบุตร อาหารเสริมที่ใช้เลี้ยงบุตร

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

3.1 ปัจจัยทางด้านการบริการทางการแพทย์ ได้แก่ บริการและคำแนะนำที่ได้รับ จากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล นับตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์ ระยะคลอด และระยะหลังคลอด

3.2 ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ของครอบครัว การประกอบอาชีพของมารดา รวมถึง การรับรู้ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่หรือนมผสม

3.3 ปัจจัยทางด้านการตลาด ได้แก่ ผลิตภัณฑ์นมผสม การจำหน่าย การได้รับอิทธิพลจากสื่อโฆษณา

#### การหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ผู้ศึกษาร่างขึ้น ได้นำไปตรวจสอบหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 4 ท่าน ประกอบด้วยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุขจำนวน 1 ท่าน กุมารแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านโภชนาการจำนวน 1 ท่าน และพยาบาลผู้เชี่ยวชาญงานด้านส่งเสริมสุขภาพ 1 ท่าน หลังจากนั้นจึงนำไปปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมตามคำแนะนำ ให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ภายหลังการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ศึกษาได้นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับมารดาที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โรงพยาบาลชาณุวรลักษบุรี อำเภอชาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 20 คน หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้มีความชัดเจนในประเด็นคำถามรวมทั้งการจัดลำดับคำถามให้มีความเหมาะสม ก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง

#### การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสัมภาษณ์เป็นหลัก และใช้การสังเกตการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ร่วมด้วยโดยผู้ศึกษา ซึ่งมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

### ขั้นตอนก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถึงผู้อำนวยการโรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อขออนุญาตในการเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ชี้แจงโครงการศึกษาแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ ฝ่ายการพยาบาลและฝ่ายสุขภาพิบาล พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการดำเนินการศึกษา โดย
  - 2.1 ประสานงานกับฝ่ายการพยาบาล เพื่อขอข้อมูลหญิงตั้งครรภ์ที่มาใช้บริการคลอดในช่วงเวลาที่กำหนด
  - 2.2 ประสานงานกับฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ เพื่อขอความร่วมมือในการคัดกรองมารดาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อรับการสัมภาษณ์
  - 2.3 ประสานงานกับฝ่ายสุขภาพิบาลเพื่อขอความร่วมมือในการประสานงานกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เพื่อนัดหมายวันเวลาในการเข้าไปสัมภาษณ์มารดาในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาล

### ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สัมภาษณ์มารดาที่นำบุตรมารับบริการของโรงพยาบาลที่คลินิกสุขภาพเด็กดีในทุกวันพฤหัสบดี รวม 4 สัปดาห์ สามารถเก็บข้อมูลได้ 41 ราย
2. มารดาที่ไม่ได้มีกำหนดนัดหมายมารับบริการที่คลินิกสุขภาพเด็กดีในช่วงเวลาทำการศึกษา ติดตามไปสัมภาษณ์มารดาที่บ้าน โดยติดตามเฉพาะมารดาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นเขตรับผิดชอบของโรงพยาบาล รวม 15 หมู่บ้าน ใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล 6 วัน สามารถเก็บข้อมูลได้ 39 ราย ไม่พบมารดา 8 ราย เนื่องจากไปประกอบอาชีพที่ต่างจังหวัด
3. ในช่วงระหว่างรอสัมภาษณ์มารดาที่พานบุตรมารับบริการ ที่คลินิกสุขภาพเด็กดีซึ่งตั้งอยู่ในแผนกเดียวกับคลินิกฝากครรภ์ ผู้ศึกษาได้ถือโอกาสสังเกตการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่แผนกส่งเสริมสุขภาพในด้านการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ร่วมด้วย ซึ่งการสังเกตดังกล่าวใช้เวลา 2 วัน ครอบคลุมกิจกรรมดังนี้คือ
  - 3.1 การปฏิบัติตามนโยบายการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ในรูปการอธิบาย ให้คำแนะนำแก่มารดา หรือติดป้ายประกาศที่เกี่ยวข้องกับการให้นมแม่เพื่อให้มารดาเห็นได้ชัดเจน
  - 3.2 การตรวจเต้านม หัวนม หญิงมีครรภ์ และแก้ไขปัญหากกรณีที่มีความผิดปกติ พร้อมแนะนำการดูแลเต้านมหัวนม

3.3 การแจกเอกสารแผ่นพับเรื่องอาหารสำหรับหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร รวมทั้งการปฏิบัติตัวขณะตั้งครรภ์ และการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

3.4 การแนะนำให้งดเว้นการใช้อุปกรณ์ ขวดนม ขวดน้ำ นมผสม หัวนมปลอม ในการเลี้ยงบุตร

3.5 ให้ปฏิบัติตามมาตรฐานที่สัญญาการปฏิบัติตามคำแนะนำของโรงพยาบาลในการส่งเสริมการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่

3.6 การให้ศึกษาทั้งรายกลุ่ม และรายบุคคล เน้นประโยชน์และวิธีการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ การปฏิบัติตัวขณะตั้งครรภ์ อาหารสำหรับหญิงตั้งครรภ์และหญิงให้นมบุตร

3.7 การให้คำแนะนำหญิงมีครรภ์ตามหน่วยงานต่างๆของโรงพยาบาลเช่น ห้องบัตร ห้องรคลอด ห้องหลังคลอด ในรูปแบบการให้ศึกษาโดยใช้เสียงตามสายในเรื่องโรงพยาบาลสายสัมพันธ์แม่-ลูก โดยเนื้อหาเน้นการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ (นโยบายคลินิกฝากครรภ์ โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล, 2537)

4. ในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูลมีผู้มารับบริการคลอด 2 ราย ผู้ศึกษาได้สังเกตการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการพยาบาลในการดูแลผู้มารับบริการระยะคลอดบุตรในโรงพยาบาลมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การให้ศึกษารายกลุ่ม รายบุคคล เกี่ยวกับการปฏิบัติตัว ขณะรอคลอด หลังคลอด การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ ปัญหาแนวทางแก้ไข วิธีการอุ้มลูก

4.2 การดูแลมารดาและบุตรให้อยู่ด้วยกันตลอด 24 ชั่วโมง ในระยะหลังคลอดขณะอยู่โรงพยาบาล

4.3 การให้มารดาได้โอบกอดบุตรและให้บุตรดูดนมแม่ทันทีหรือภายในครึ่งชั่วโมงหลังคลอด

4.4 การงดป้อนนมผสม และห้ามนำขวดนม ขวดน้ำ ตลอดจนหัวนมปลอมเข้ามาในโรงพยาบาลโดยเด็ดขาด โดยการอธิบายให้มารดาทราบว่าเป็นข้อห้ามของโรงพยาบาลรวมทั้งติดป้ายห้ามในตำแหน่งที่ผู้รับบริการเห็นได้ชัดเจน

4.5 การอนุญาตให้มารดากลับบ้านได้เมื่อมารดาสามารถเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ได้ดี ได้ 3 ดาว โดยเจ้าหน้าที่สุขภาพประเมินจากการไหลของน้ำนมแม่ดังนี้

1 ดาว บีบหัวนมแล้วไม่มีน้ำนมไหล หรือไหลซึมเล็กน้อย

2 ดาว บีบหัวนมแล้วน้ำนมไหลดี ออกเป็นหยด

3 ดาว น้ำนมไหลดี บุตรดูดนมข้างหนึ่งแล้วเต้านมอีกข้างมีน้ำนมไหล

4.6 การนัดมาตรวจตามนัด 1 สัปดาห์ที่คลินิกนมแม่ (lactation clinic) เพื่อให้คำแนะนำปรึกษาและแก้ไขปัญหา

4.7 การแนะนำให้มาปรึกษาที่คลินิกนมแม่ได้ตลอด 24 ชั่วโมงที่ โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล หรือไปปรึกษาอาสาสมัครการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในหมู่บ้านได้ทุกวัน ในกรณีที่บ้านแล้วมีปัญหาการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ (นโยบายฝ่ายการพยาบาล โรงพยาบาลทุ่งโพธิ์ทะเล, 2537)

5. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตมาตรวจสอบความถูกต้อง สมบูรณ์ครบถ้วนและความชัดเจน เพื่อเตรียมการวิเคราะห์ต่อไป

### การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตซึ่งผ่านการตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลแต่ละตัวอย่างแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปคอมพิวเตอร์ SPSS for window (Statistical Package for the Social Science for Windows) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. สร้างคู่มือลงรหัส (data coding) และป้อนข้อมูลเชิงปริมาณ (data entry)
2. ตรวจสอบความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้ของข้อมูล และแก้ไขความผิดพลาด (data checking and cleaning)
3. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประเภทของนม ระยะเวลาที่เลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในอดีต การเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ในปัจจุบัน ด้านบริการทางการแพทย์ ด้านสังคม และเศรษฐกิจ ด้านการตลาด ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ
4. ข้อมูลเชิงคุณภาพ ในประเด็นของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่ เช่น ปัจจัยทางด้านสังคมในประเด็นของ สาเหตุที่ย่านนมแม่ สาเหตุที่ใช้นมผสม ประโยชน์ของการเลี้ยงบุตรด้วยนมแม่และนมผสม ปัจจัยทางด้านการตลาด เช่น การเลือกใช้นมผสม จะใช้การวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ในแต่ละประเภท และนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการบรรยาย และแผนภูมิ